

Anders Sørensen Vedels Mindesmærke i Ribe.

Meddelt ved Overlærer Øllgaard.

DET er ikke faa af de mere fremtrædende Skikkelser i vort Lands Historie i ældre og nyere Tider, der har været knyttede til Ribe. Blandt disse er der næppe nogen, der for den almindelige Bevidsthed er nøjere sammenvokset med Byen, og næppe nogen, om hvem Mindet hos Byens og Egnens Befolkning er bevaret saa friskt og levende som Anders Sørensen Vedel. Og dog har Byen hidtil ikke ejet noget egentligt Mindesmærke for denne sin navnkundige Borger. Ganske vist gemmer Domkirken siden December 1891, indmuret i den nordre Korsarms vestre Sidemur, et Slags Monument for Vedel. Dette, der har Form af en stor flad Gravsten, indeholder et Midtfelt med et Brystbillede af Vedel i stærkt fremtrædende Relief og uden om dette en efter Abildgaards Tegning udført Gengivelse af den Marmorligsten over Vedel, der gik til Grunde under Kirkens Istandsættelse 1844. Men — dette Gravmindes kunstneriske Værd og historiske Interesse ufortalt — det fyldestgør ikke de Fordringer, man kan stille til et Mindesmærke, der skal holde Samtiden Billedet af den berømte Historiker for Øje og bære det ned gennem Tiderne til kommende Slægter. Det er derfor naturligt,

at Tanken om at faa rejst et Vedel-Mindesmærke, der fyldigere kunde tilfredsstille disse Krav, maatte opstaa i Byen. Tanken har da ogsaa været fremme uden dog at have ført til noget positivt Resultat, indtil en tilfældig Anledning gav den Fart og førte til Dannelsen af en snævrere Komité, der med Stiftamtmand Stemann som Formand og iøvrigt bestaaende af Pastor S. Hansen, Købmand Termansen, Byraadsmedlemmerne Dyrslæge Pedersen og Overlærer Øllgaard satte sig til Opgave gennem en Indsamling i Byen selv og i videre Kredse at søge tilvejebragt det til Rejsningen af et Mindesmærke nødvendige Beløb.

Komitéens Henvendelse, der støttedes ved Tilslutning af et større Antal af Byens Borgere, fandt en saa velvillig Modtagelse, at den inden ret længe saa sig i Besiddelse af den til Planens Virkeliggørelse tilstrækkelige, forholdsvis ikke ubetydelige Sum. Derefter kunde der skrives til endelig Aftale med den Kunstner, med hvem Komitéen allerede tidligere havde indledet foreløbige Forhandlinger. Denne Kunstner var Billedhugger A. Paulsen, der som den, der paa en særdeles heldig Maade havde udført det ovenomtalte Gravminde til Domkirken, maatte anses som selvskreven til Hvervet.

Til Anbringelse af Mindesmærket havde Byraadet overdraget Komitéen en udmærket smuk Plads i de søndre Anlæg ved den Vej, der fra Jernbanestationen fører ind til Byen. I det ligeoverfor liggende Anlæg paa Vejens nordre Side staar der et Mindesmærke for Hans Andersen Krüger fra Bevtoft. Paa begge Sider af Hovedadgangsvejen til den By, der ved Begivenhedernes sørgelige Gang er bleven vor sydligste Grænseby, er der saaledes nu rejst Billeder af Mænd, som hver paa sin Vis og hver til sin Tid har udmærket sig ved

deres varme danske Sind og staaet som Værn og Væрге for vort Modersmaal.

I Maj d. A. var Mindesmærket færdigt fra Kunstnere-ns Haand og opstillet paa sin Plads. Det bestaar af en Bronzebuste, der smukt gengiver det almindelig kendte Billede af Vedel med det karakteristiske Hoved og de kraftige Træk. Dragten er den fasttrykkede Skindhue

og Pelskoften med Pibekrave under. Busten hviler paa en høj graa Granitsokkel, paa hvis Forside der læses:

ANDERS SØRENSEN VEDEL.

Under Navnet er der anbragt et Broncerelief, som viser Vedel staaende hos Kansleren Johan Friis, der sidder fordybet i et historisk Dokument, og bærer Underskriften:

DEN UNGE VEDEL HOS DEN GAMLE
KANSLER JOHAN FRIIS.

Længere nede paa Fodstykket findes indsat en Bronze-medailon med det Bomærke, som Vedel i sin Tid havde anbragt over Indgangen til sin Bolig paa Liljebjerget. Det indeholder i tre Felter et Røgelsealter, en blomstrende Urt og en Cirkel i Form af en Slange, der bider sig selv i Halen, samt de tre Bogstaver D, S og T. Figurerne ere Sindbilleder henholdsvis paa Gudfrygtigheden, Sundheden og Tiden, og de tre Bogstaver ere Begyndelseshogstaverne til tre latinske Deviser¹, til hvilke Sindbillederne skulle hentyde.

Paa Sokkelens venstre Side læses:

FØDT 9. NOVEMBER 1542 I VEJLE

og paa dens højre Side:

DØD 13. FEBRUAR 1616 I RIBE.

Paa Bagsiden er der endelig anbragt det Vers, hvormed Vedel sluttede sin Gengivelse af Folkevisen om Niels Ebbesen i sin »Et Hundrede udvalde danske Viser«:

KRIST SIGNE HVER GOD DANNESVEND,
SOM BAADE MED MUND OG HAND
UDEN SKÆMT OG TANT, MED FLID OG TRO
VIL TJENE SIT FÆDERNELAND.

Monumentets Afsløring, i Anledning af hvilken Ribe By havde iført sig sin bedste Fæstdragt, fandt Sted den

¹ Disse ere: Deum sancte timeto; Sanitatem tuere diligenter og Tempus dispensa sapienter — eller i Gengivelse paa Dansk: »Nær en hellig Frygt for Gud«, »Vogt Sundheden med Omhu« og »Hold skønsomt Hus med Tiden«.

15. Juni d. A. i Overværelse af Medlemmer af den endnu talrige Vedelske Slægt, Kultusministeren, Kredsens Folketingsmand, Professor i Historie ved Universitetet i Kristiania L. Daa, en repræsentativ Kreds af historisk og nationalt interesserede Bidragydere fra Hovedstaden og det øvrige Land, Forstander og Lærere fra Askov Folkehøjskole, de stedlige Embedsmænd og Autoriteter samt en trods det meget ugunstige Vejr talrig Forsamling af Byens og Omegnens Befolkning.

Højtideligheden indlededes og afsluttedes med Afsyngelsen af følgende af Provst Nissen i Brorup til Lejligheden skrevne Sange:

I.

Mél.: Droslen slog i Skov sin klare Trille.

Hil dig, Ribe, du har fostret mange
 Fromme, stærke, fædrelandske Mænd,
 Som med Hæder bar i Sagn og Sange
 Danmarks Ros til sene Tider hen;
 Sank end snart din Kongeborg i Gruset,
 End din Kirke hæver sig mod Sky,
 Fra dens Buer daled Aandesuset,
 Ved dens Fod fandt milde Aander Ly.

Anders Vedel, han var en af disse,
 Her som Pebling han i Skole gik,
 Medens lærde Mænd med graanet Isse
 Tændte rige Syner for hans Blik;
 Fædres Daad og Drift beskrive nøje,
 Grave Sagas Guld af Glemsels Sand
 Blev da stedse Maalet for hans Øje,
 Selv paa Rejsefærd i fremmed Land.

Som en hædret Ven og stille Lytter
 Mellem ædle Stormænd Plads han tog,
 Drog saa ud paa Borge og i Hytter
 Overalt, hvor danske Hjerter slog,

Samled' Minder frem ad mange Veje,
 Hvad han fik, han rigt dog gav igen,
 Saxos Værk nu først blev Folkets Eje,
 Folkevisen hele Folkets Ven.

Raadsnild var han og som Præst frimodig,
 Klog og flittig, jævn i Ord og Sans,
 Og paa Liljehjerget voxte frodig
 Blomster til en Danmarks Hæderskrans;
 Meget brast for ham som for os alle,
 — Ak, mit Land, hvor blev du plukket tæt —
 Dog engang forvist skal Sløret falde,
 For hvad der var ædelt, sandt og Ret.

II.

Mel : Snart er Natten svunden.

Saa lad Stenen tale
 Om den Dannesvend,
 Som i Vraa og Sale
 Stred med Mund og Pen
 For at vække danske
 Mænd til stolt Bedrift,
 For med Flid at granske
 Fædrelandets Skrift.

Signe Krist dit Minde,
 Sagas ædle Tolk,
 Du, som vilde binde
 For vort Land og Folk
 Krans om Danmarks Pande,
 Lade Heltesyn
 Folkehjemmet rande
 over Skovens Bryn.

Hvo sit Land vil tjene
 Uden Skrømt og Tant,
 Troskab det forlene
 I alt skønt og sandt,

Vil dets Lykke fremme,
Virke til dets Gavn,
Han skal ikke glemme
Anders Vedels Navn.

Professor, Dr. phil. Edv. Holm fra Kjøbenhavn foretog Afsløringen, efter at han forud havde belyst Vedels Livsgerning og Betydning i nedenstaaende Tale:

Naar vi idag ere komne sammen fra alle Kanter af vort Land i denne gamle minderige By, er det for at samles om et Minde fra en Tid, der stærkt fængsler enhver Dansk, som vender Tanken tilbage til den. Det var Reformationstidens og Renaissancetidens Aarhundrede med dets mægtige Vækkelse og Røre, først og fremmest i religiøs Henseende, men ogsaa paa andre aandelige Omraader, og usigelig stor var da ogsaa Modsætningen imellem det og de nærmest foregaaende Aarhundreder. Som det taler et levende Sprog til os ved vor lutherske Bekendelse og vor Kirkes Ordning, ved skønne Bygningsværker rundt omkring i vort Land, og ved, hvad der berettes os om betydelige Mænds Gerning i Fred og i Krig, saaledes ogsaa ved aandeligt Størværk af udmærkede Personligheder og ved, hvad der fortælles os om deres Liv og Udvikling. Det var Tyge Brahes Tid, det var Niels Hemmingsens Tid, og det var den Mands Tid, hvis Minde vi idag her samles om, Anders Sørensen Vedels.

Vi sige, at det var hans Tid, fordi han i en mærkelig Grad bar Præget af det bedste, der i aandelig Henseende var oppe her hjemme dengang. Han havde Reformationstidens dybe og inderlige Guds frygt, tilmed fri for den Stridslust, der for os var en Skyggeside ved den lutherske Kirkes Mænd dengang, han havde den

Granskningens Aand, der dengang begyndte at røre sig rundt omkring i Europa for at bryde Banen for nye Videnskabsgrene, og han havde den danske, fædrelands-sindede Følelse, som svære Brydninger og Kampe i den foregaaende Tid havde kaldt til Live hos Landets bedste Mænd.

Hvad der fængsler os ved Anders Sørensen Vedel og gør ham saa kær for os, er baade Tanken om, hvad han *vilde* udrette, og om, hvad han virkelig udrettede. Det var Haabet om at udføre et aandeligt Størværk, der fra tidlig Tid stod for ham, nemlig at skrive vort Fædrelands Historie fra den ældste Tid indtil hans egne Dage og det i vort Modersmaal. Allerede i hans Opvæxt viste det sig, at der boede en Historiker i ham ved hans Kærlighed til at læse alt, hvad han kunde overkomme af historisk Læsning, og til at høre Fortællinger i den Retning. Da udtaltes det om ham, at »det var forbausende, at han saa ung kunde læse Skrifter, som kun fremlærde Mænd og de, som paa høje Skoler studeret haver, have Forstand til at læse med Skønsomhed.« Siden styrkedes hans historiske Sans ved lærde Studier i Udlandet, og den fik rig Næring ved de Indtryk, som samtidige Begivenheder, saadanne som den nordiske Syvaarskrig, gjorde paa ham, og ved den Lykke, han havde som ung Mand, da han i en Alder af kun 26 Aar blev Kongens Hofpræst, at leve i et rigt befrugtende Samliv med de betydelige Mænd, der havde gennemlevet den foregaaende Tids Udvikling og været med iblandt dem, der havde baaret den. Først og fremmest den gamle Kansler Johan Friis, »min besynderlige Patron og allerbedste Ven,« som Vedel kalder ham, denne Mand, der i sin rige Hukommelse bevarede et levende Minde om Reformationen og Grevens Fejde,

for ikke at tale om de nærmere liggende Begivenheder, men ogsaa Peder Oxe og Niels Kaas og andre. Der var for Vedel noget usigelig vækkende ved Samlivet med disse Mænd, der saa fuldstændig mødtes med ham i den Tanke, at der dybt savnedes et Værk om vort Fædrelands Historie ned igennem Tiderne. En ganske lignende Tanke havde fire hundrede Aar tidligere staaet for Absalon og Saxo og dengang fremkaldt dennes mærkelige Danmarks Krønike. Saa var der kommet magre Aarhundreder, der kun havde tørre Annaler og Krøniker at opvise. Var end den historiske Sans vaagnet til stærkere Liv i Reformationstiden, og var der saa end skrevet forskelligt i de nærmeste Aartier derefter, savnedes dog et virkeligt Nationalværk.

Dette følte Vedel og hans højadelige Venner som en Ulykke, især da rundt omkring i Evropa Værker om andre Landes Historie kom frem. Ja, det var mere end en Ulykke, det var næsten som et Brud paa Pligten imod de svundne Slægter, overfor hvem man maatte staa »skamrød ved at have forsømt den danske Krønike,« og tillige et Brud paa den Pligt, der skyldtes Fædrelandet. Her som saa tidt kommer hans stærke Fædrelandsfølelse frem hos ham. »Enhver ærlig Mand og Kvinde,« har han sagt, »elsker saa deres Fædreland, at de ofte for hendes Ære og Velfærd sætte deres Gods, Liv og Velfærd i Fare og Vaade.«

Over den Opgave at skrive vort Folks Historie har han grublet, og det var et for hans Tid stort og aandfuldt Syn, han havde paa, hvorledes den skulde løses, og hvorledes derved »Guds og Fædrelandets Ære skulde søges saa vidt muligt.« Utrættelig Grundighed i Arbejdet, Omhyggelighed i at ransage Kilderne for at naa til Sandheden, der er »Historiens Sjæl og

Liv«, og Samvittighedsfuldhed i Dommene, det var, hvad han krævede af sig selv. Ingen Videnskabsmand her hjemme har da let kunnet kaste sig med større Kærlighed over sin Opgave, og intet kunde overgaa den Nidkærlighed, med hvilken han tog fat paa de omfattende og trættende Forarbejder, ikke alene ved Studier inden for de fire Vægge, men ogsaa ved Rejser rundt omkring for at lære Landet at kende og samle Stof allevegne, baade i Byer, i nedlagte Klostre og paa Herregaarde.

Desto værre var det Maal, han stillede sig, alt for stort, meget større, end at det kunde løses af en enkelt Mand. Det skortede ham paa Evne til at begrænse sig, hans højadelige Venner trak i ham til forskellige Sider for at høste Gavn af hans Veltalenhed og Arbejdsevne til Taler og Lejlighedsskrifter, og snart oprandt en Tid, da nye Mænd kom til Magten i Landets Styrelse og foretrak en anden til at gøre Vedels Gerning. Saa gik de Frugter tabt, som hans Værk skulde have bragt.

Men lykkeligvis tale vi ved Vedel ikke alene om, hvad han har villet udrette, men ogsaa om, hvad han virkelig har udrettet. Jeg tænker her ikke paa de Vidnesbyrd, han har givet om sine Evner som den lærde Videnskabsmand med kritisk Evne, vi holde os her til de Arbejder af ham, der er blevne til Gavn og Glæde for Folket i det hele. Først da paa hans berømte Oversættelse af Saxo. Det var en lykkelig Tanke, at naar Folkets Kærlighed til dets Historie skulde vækkes, burde Begyndelsen gøres med at iføre den gamle Historikers Fortællinger baade om de gamle Sagn og om hans egen mærkelige Tid dansk Dragt. Det gjorde da Vedel, ikke alene med Evne til at fortolke Saxos svære Sprog, »denne tunge og dybe Latine,« som han siger, men ogsaa med den store Evne, han havde til at skrive

vort Modersmaal. Her staar vi overfor noget af det, der gør ham kærest for os. Ingen kan læse hans Taler eller hvad han har skrevet af Afhandlinger, uden at blive slaaet af hans Evne til at give levende Skildringer og klare Udviklinger med rammende Udtryk og malende Billeder og tillige af, hvorledes han har forstaaet at finde en Sprogtone, der gaar os til Hjærte ved sit jævne, folkelige, troskyldige Præg, der forekommer os at være i Slægt med noget af det bedste af vort Folks Naturgrund. Det er netop dette Præg, han har givet sin Oversættelse. Han er derved paa en Maade bleven banebrydende i vor Litteratur. Ingen havde før ham paa den Maade brugt vort endnu lidet udviklede Sprog til historisk Fremstilling, og, maa vi desto værre sige, det skulde vare længe, inden der kom nogen, som heri blev hans Ligemand. Der var stor Naturbegavelse i dette; men atter her mærker man Virkningen af hans levende danske Følelse. Han elskede vort Sprog, og det var ham en Opgave at bringe det til Ære, samtidig med, at han vilde vække Kærlighed til Minderne om Forfædrene.

At det kunde blive en Skat, han skænkede Folket ved sin Oversættelse af Saxo, det forstod netop de Mænd, der dengang vare de ypperste her hjemme. Johan Friis og Peder Oxe havde ivrig opmuntret ham til at tage dette Arbejde for, og da det saa blev trykt, og det — betegnende for hvor langt vi endnu var tilbage — fattedes paa Papir til at faa Bogen trykket til Ende, var det, at Tyge Brahe skrev til Kvinderne i den Egn af Landet, hvor han boede: »I danske Kvinder, ofrer af Kærlighed til Fædrelandet Eders Lintøj selv, at ikke vore herlige Forfædres Ros skal skjules i Glemselens Nat.« Og da Bogen endelig forelaa, blev den

hilset velkommen af mange, og en af Datidens Digtere her hjemme gav denne Stemning Udtryk ved at skrive et Digt, hvis sidste Vers lød saaledes:

Mester Anders Vedel gjorde dette Gavn
 Som førre havde Møde og Vanske,
 Thi bør hannem Tak og Eftersagn
 Til Ære af alle Danske.

Dette har da ogsaa været Efterverdenens Dom, og der har ikke siden været Uenighed om, at dette hans Arbejde er et vigtigt Monument i vor Litteratur og i vort Sprogs Historie.

Vi møde den samme Kærlighed til Minder fra Fortiden og til Sproget i et andet Værk af ham, hvorved han ogsaa var banebrydende, og det var ved hans Ud-gave af Kæmpeviserne, den første Samling af dem, der har set Lyset i vor Litteratur. Ingen har vistnok talt i varmere Ord om Værdien af de gamle Viser, som siden have hørt til vort bedste Eje, baade om det kvæ-gende ved dem som »ærlig og sømmelig Tidkort«, om hvorledes de kunne forøge Glæden hos de glade, ad-sprede dem, der ere paa Rejser, og opmuntre dem, der ere i Sorg og Trængsel. Og det, han elsker at finde i dem, det er baade Fortællinger om gamle historiske Bedrifter, det er Exempler paa Dyds og Fromheds Gerning og paa Ondskabs Idræt til Advarsel, og det er det Billede, de give af Forfædrenes Levevis, deres Hjærtelag, Sind, Tale og alt, hvad der kan vise deres daglige Liv; endelig er det de »herlige gamle Gloser og Ord, deres skønne Sprog og runde Tale og deres Digte i sig selv.« Det var, sagde han med Føje, som Dag og Nat, naar man sammenlignede dem, med hvad der i hans egen Tid frembragtes af Digtning.

Naar Tanken om og Takken for, hvad denne Mand

har skænket vort Folk, har ført til, at der er rejst ham et Minde, saa har man valgt at rejse det her i Ribe. Og det med Grund. Ikke alene er det, som om denne By ved sit gamle historiske Præg stemmer godt med hans Gerning; men her var det, at han fik de første befrugtende aandelige Indtryk i sin Opvæxt, og her har han levet den allerstørste Del af sit Liv. Herhen var det, at han, da han nedlagde sin Stilling som Hofpræst, søgte for i Stilhed at sætte sit Arbejde ind paa at løse sin Opgave. »Det var,« har han sagt, »som med en Fugl, der undkommer fra sit Bur og maa have sin frie Flugt over den vide Skov og Mark, og hvor den lyster.« Her fandt han ikke alene sin Livslykke i et lykkeligt Ægteskab; men her byggede han sit Hjem paa Liljebjærgets Grund som et Tempel, der var helliget Gud og Muserne, her hvor han samlede Bøger og Haandskrifter til sin Granskings Brug efter en Maalestok som ingen anden her hjemme. Og her levede han sin lykkeligste Tid. Her var det da ogsaa, at han skulde opleve sit Livs store Smerte, da han maatte udlevere sine Samlinger til en lykkeligere Medbejler; men her var det dog tillige, at det forundtes ham til sin høje Alderdom at kunne arbejde i sine kære Studier over Fædrelandets Historie.

Staar Vedel nu for os som den, hvis Liv fra Ungdommen af har været indviet til et betydeligt og dygtigt Arbejde for med de Kræfter, han havde, at gøre vort Folk Gavn ved at skænke det aandelige Gaver af høj Værd, som netop kunde styrke det som dansk Folk, saa har han ogsaa tilfulde fortjent det Minde, der her er rejst for ham, og for hvilket Dækket nu skal falde. Anders Sørensen Vedels Minde leve.
